

AYŞE PARLA • Kırılğan Umut

Precarious Hope.

Migration and the Limits of Belonging in Turkey

© 2019 Board Of Trustees Of The Leland Stanford Junior University

Bu kitabın yayın hakları Libris Agency aracılığıyla
Stanford University Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 3314 • Araştırma-İnceleme Dizisi 557

ISBN-13: 978-975-05-3520-8

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

I. Baskı 2023, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Merin Sever

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Behiç Günalan

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ ve DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

AYŞE PARLA

Kırılğan Umut

Türkiye’de Göç
ve Aidiyetin Sınırları

Precarious Hope

Migration and the Limits of Belonging in Turkey

ÇEVİREN Yunus Çetin

AYŞE PARLA 1991'de Robert Kolej'den mezun olan yazar, lisans derecesini Harvard Üniversitesi'nden *Magna Cum Laude* Ödülü'yle, Kültürel Antropoloji alanındaki doktora derecesini ise New York Üniversitesi'nden 2005 yılında aldı. 2005-2015 yılları arasında Sabancı Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. 2016-2018 yılları arasında Princeton'da İleri Çalışmalar Enstitüsü'ne davet edilmesinin ardından, 2018 yılı itibarıyla Boston Üniversitesi Antropoloji Bölümü kadrosuna katıldı. *American Ethnologist*, *Citizenship Studies*, *Comparative Studies in Society and History*, *Differences*, *History and Anthropology*, *International Migration* ve *Public Culture* gibi dergilerde vatandaşlık, göç ve aidiyet, imtiyaz ve güvencesizlik, duyguların politikası, mülksüzleştirme, soykırma tanıklığının imkân(sızlık)ları ve ampirik kurmaca üzerine makaleleri yayımlandı. 2019 yılında Stanford Üniversitesi Yayınevi tarafından yayımlanan *Precarious Hope: Migration and the Limits of Belonging in Turkey* (*Kırılgan Umut: Türkiye'de Göç ve Aidiyetin Sınırları*) kitabı, Amerikan Antropoloji Derneği bünyesindeki Siyaset ve Hukuk Antropolojisi Derneği'nin Mansiyon Ödülü'nü kazandı.

Annem Jale'ye, babam Taha'ya...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	9
TÜRKÇE BASKI İÇİN ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	
UMUDA SİPER OLMAK	25
Avrupa'dan Türkiye'ye göç.....	35
Türkiye'nin göç ve vatandaşlık rejimi.....	43
Umudun antropolojileri.....	57
Giderek genişleyen güvencesizlik kavramı	64
BİRİNCİ BÖLÜM	
UMUDUN TARİHSEL ÜRETİMİ	73
Osmanlı İmparatorluğu'nun göçmenlerini Cumhuriyet'in soydaşlarına dönüştürmek.....	80
Yoldaş vatandaşlar mı, asimile edilmiş azınlık mı?	89
1990 sonrası dönem ve kayıt dışı emeğin giderek öne çıkması.....	94
Al yanaklar ve siyasetin reddi	100
İşi eğlenceye vurursan seni rahatsız edemezler	103
Soydaş'ın giderek değersizleşmesi	109
İki tarafı keskin bir bıçak olarak soydaş.....	114
İKİNCİ BÖLÜM	
AYRICALIK VEHMİNE DAİR UMUT	119
Umut ağının içinde mi dışında mı?	121
Umudun, beklenti ve hak görme.....	124

Bir cinayet, bir nasihat.....	130
Polis merkezinde ayrıcalık vehmine dayalı umut.....	132
Elde edilebilirlik sahası.....	135
Hasar.....	142
Duygulanım-duygu farkı ya da duygulanım kuramının ihtiyatlı bir eleştirisi.....	145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENCESİZ UMUT	161
Giderek genişleyen güvencesizlik kavramını anahatlarıyla belirlemek.....	167
Etimoloji ve semantik dağılma üzerine.....	171
Güvencesiz kaçışlar.....	172
Güvencesizliği kabul etmek.....	176
Güvencesiz geçişler.....	182
Çocukların yanında güvencesiz dayanaklar.....	190
Güvencesiz emek.....	194
Güvencesizlik ve ayrıcalık vehmi.....	198
Belirsizlik ve güvencesizlik yeniden mi değerlendirilmeli?.....	201

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NOSTALJİ OLARAK UMUT	211
Komünizmi normalleştirmek ile Orwell'leştirmek arasında.....	214
Özgürleşme mi, ikili yük mü?.....	220
Cinsiyetçi şiddet ve nispi dokunulmazlık.....	229
Namus göndermeleri ve soydaşlığın yarattığı fark.....	232
Sınırın öte tarafından gelen kültürlerarası analiz.....	238

SONUÇ

ENDİŞE VERİCİ UMUT	245
Umutun siyaseti.....	248
İhtimaller, olanaklar ve göçmen aktivizmi.....	252
Pandora'nın kutusundan çıkmayan tek şey umuttu.....	259
Sıradan umutlar.....	261

SONSÖZ

YÖNTEM ÜZERİNE BİR NOT YA DA KUYRUKTA UMUTLA BEKLEMELİK	265
KAYNAKÇA	279
DİZİN	302

TEŞEKKÜR

Bu kitabın tohumları Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde atıldı. Yalnızca kütüphanecilik bilgilerini değil, Bulgaristan-Türkiye sınırını geçişlerine dair o müthiş yolculuk hikâyelerini de benimle paylaşan ilham verici kadınlarla orada tanıştım ve anlattıkları hikâyeler beni mıknatıs gibi çekti. Özellikle Nazmiye Ademoğlu ve Mensiye Dahil'e şükranlarımı sunmak isterim; hikâyeleri bu kitapta yer almasa da kitabın asıl ilham kaynağı kendileridir. Kitabı bu noktaya taşıyan uzun yolculuk boyunca Zeynep Metin, Sema Taşal ve Hatice Ün'den oluşan Boğaziçi Kütüphanesi'nin efsanevi idari ekibinin koruyucu melekliliğini üstlenmesi büyük bir lütuftu.

Ken George'un Harvard'da verdiği bir lisans dersinde tanıştım antropolojiyle. Bu alanın etnografik ve kuramsal zenginliğine dair ilk parlak izlenimi hem George'un kendi çalışmaları hem de onun olağanüstü öğretmenliği sayesinde edindim. George, aynı zamanda duygular antropolojisiyle ve Lila Abu-Lughod'un çığır açan çalışmalarıyla tanıştırdı beni. Abu-Lughod, insanın ancak hayalini kurabileceği bir rehber oldu. New York Üniversitesi'ndeki yüksek lisans çalışmalarım boyunca her adımda beni destekledi. Hem en gelişmiş kuramı hem de romancıya has bir duyarlılığı, yani romancının bireysel yaşam dünyalarına ait

ayrıntılara yaklaşırken gösterdiği duyarlılığı birleştiren o nevi şahsına münhasır etnografi tarzıyla ve entelektüel cömertliğiyle bana ilham vermeye devam ediyor. New York Üniversitesi'nden Theresa Calderia, Michael Gilsean ve Fred Myers, Susan Rogers ve Bambi Schieffelin'e bana öğrettikleri onca şey için müteşekkirim. Jessica Catellino'yu yoldaşlarım arasında sayabildiğim için bilhassa şanslı sayıyorum kendimi: Rufus D. Smith binası önündeki o ilk sohbetimizden sonra çok sıkı arkadaş olduğumuzdan adım gibi emindim, ama yıllar içinde onun düşünsel zarafetine ne kadar hayranlık duyacağımı, verdiği desteğin ne kadar değerli olacağını henüz bilmiyordum.

Bu kitabın saha araştırması ve yazılması TÜBİTAK'ın 106K162 ve 108K522 sayılı bursları, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) verdiği Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Bursu ve Princeton İleri Araştırmalar Enstitüsü'nün sunduğu iki senelik davet sayesinde mümkün oldu.

Göçmen Dayanışma Ağı'nda tanıştığım aktivistlerden ve meslektaşlarımdan kararlılığa ve sebata dair çok şey öğrendim. Toplantı ve protestolar bittikten sonra da geç vakitlere dek uzanan, sık sık müziğin de eşlik ettiği sohbetlerimizden epey faydalandım. Benimle birlikte düşündükleri, yeri geldiğinde bana karşı çıktıkları ve bakış açımı genişlettikleri için özellikle Ufuk Ahıska'ya, Ayşe Akalın'a, Begüm Özden Fırat'a, Ezgi Güner'e, Deniz Özgür'e, Ceren Öztürk'e, Muhsin Kemal Şimşek'e ve Kerimcan Yıldırım'a teşekkür ederim. Fırat Genç ve Zeyno Pekünlü'ye ise koşulsuz misafirperverlikleri için ayrıca teşekkür etmek isterim.

Texas Üniversitesi Rapoport İnsan Hakları ve Adalet Merkezi, UCLA Uluslararası Göç Araştırmaları Merkezi, UCLA Antropoloji Bölümü, Vassar College Siyaset Bilimi Forumu, Columbia Üniversitesi Toplumsal Farklılık Çalışmaları Merkezi ve Boston Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde gerçekleşen atölyelerdeki dinleyicilerden ve katılımcılardan gelen görüşler, düşüncelerimi enine boyuna tartıp analizimi keskinleştirmede çok faydalı oldu. Bilhassa Can Açıksöz'e, Güldem Baykal Büyüksaraç'a, Başak Can'a, Jessica Catelino'ya, Joanna Davidson'a, Andy Davidson'a, Eva-Marie Dubuisson'a, Karen Eng-

le'a, Ilana Feldman'a, Ken George'a, Saygun Görarıksel'e, Akhil Gupta'ya, Sondra Hale'e, Zeynep Korkman'a, Maria Stoilkova'ya, Anoush Suni'ye, Miriam Ticktin'e, Roger Waldinger'a, Rob Weller'a, Lale Yalçın-Heckman'a ve Berna Yazıcı'ya teşekkür ederim. Kitabın başlığı Saygun Görarıksel ve Kirin Narayan'dan çıktı – 2016 yılında İstanbul'da düzenlediğimiz o pek keyifli etnografik yazım atölyesinde kitabın adını hep bir ağızdan söylediklerini hatırlıyorum.

Kitabın önemli bir kısmı 2016-2017 yıllarında üyesi olduğum, 2017-2018 yıllarındaysa misafir araştırmacı olarak bulunduğum Princeton İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde kaleme alındı. İleri Araştırmalar Enstitüsü olabilecek en verimli yalnızlığı, yine olabilecek en iyi düşünsel karşılaşmalarla bir araya getiren istisnai bir yerdi. Yalnızca resmî buluşmalarda değil, öğle yemeklerinde, üç çaylarında, gece geç saatte toplanan “New Orientalists” grubunun provalarında ve enstitü ormanında çıktığımız, bir anlığına görünüp kaybolan bir kızıl tilkinin kalıcı bir düşünceye dönüşebildiği yürüyüşlerde çok değerli açılımlar sunan Lori Allen'a, Fadi Bardawil'e, Ruha Benjamin'e, Céline Bessire'e, Amy Buroway'e, Peter Coviello'ya, Anne-Claire Defossez'ye, Andrew Dilts'e, Thomas Dodman'a, Karen Fangle'a, Sara Farris'e, Bernard Harcourt'a, David Kazanjian'a, Paul di Maggio'ya, Pascal Marichalar'a, Reuben Jonathan Miller'a, Silvia Pasquetti'ye, Peter Redfield'a, Shatema Threadcraft'a, Emily Zarkin'e ve Andrew Zimmerman'a özellikle teşekkür ederim. Davranışlarıyla öncü olan ve İleri Araştırmalar Enstitüsü'nün (IAS) bir yeryüzü cenneti olmasını sağlayan Didier Fassin ve Joan Scott'a, o iki muhteşem ve müstesna kılavuza ne kadar minnet ve hayranlık duyduğumu ifade etmek çok zor. Paylaştıkları bilgiler ve asla esirgemedikleri destek için Linda Cooper'a, Jennifer Hansen'a, Laura McCune'a, Donne Petito'ya ve Maria Tucker'a ne kadar teşekkür etsem az. Princeton'da destekleri benim için elzem olan eski dostlarımla ve çok kıymetli meslektaşlarımla yeniden bir araya geldim: Emine Fetvacı, Keena Lipsitz ve Grigore Pop-Eleches – teşekkür ederim size. Gördüğüm iyiliğin karşılığını asla tam anlamıyla veremeyeceğimi biliyorum.

Seneler içinde üyelerinin vukfundan –bu kitapta da– çokça istifade ettiğim bir uluslararası meslektaş grubuna dahil olduğum için talihli sayıyorum kendimi: Çağla Aykaç, Evren Balta, Banu Bargon, Jacqueline Bhabha, Kristen Biehl, Didem Danış, Mine Eder, Sumru Erkut, Bruce Grant, Alexander Kiossev, Esra Özyürek, Umut Türem, Zachary Whyte, Noah Zatz ve Nazlı Ökten’in sundukları açılımlar hep aklımın bir köşesindeydi. Kaynakçanın hazırlanmasındaki yardımları için Bailey Miller ve Ararat Şekeryan’a, bu kadar kısa bir sürede işe dahil olduğu için Emily (Max) Coolidge Toker’e büyük bir teşekkür borçluyum. Önerilerini maalesef gerektiğince uygulayamamış olsam da Lori Allen, Ateş Altınordu, Yelena Baraz, Elizabeth Ann Davis, Elizabeth Harman, Ahmet Faik Kurtulmuş, Pascal Marichalar, Esra Özyürek, Peter Redfield ve Merav Shohet son aşamada metnin bazı kısımlarını okuyup çok değerli geri bildirimlerde bulundular. Metin, Boston Üniversitesi’nde tamamlandı. Bana kucak açıp mesleki dayanışma gösteren antropoloji bölümündeki meslektaşlarıma müteşekkirim.

Stanford Üniversitesi Yayınları’nda, desteğiyle ve editörlük bilgisiyle paha biçilmez bir katkı sunan efsanevi Kate Wahl’la çalıştığım için çok şanslıydım. Metni okuyan iki hakemin yaptıkları harika ve dikkatli yorumlar kitabı gözden geçirirken çok faydalı oldu. Yardımları ve gösterdikleri sabır için Gretchen Otto ve Leah Pennywark’a, titiz düzeltmenliği ve kılı kırk yaran bakışı için Jan McInroy’a da teşekkür ederim.

On seneden fazla çalıştığım ve esas itibarıyla kendi isteğimle değil, Türkiye’de akademik özgürlüğün giderek daha fazla müdahaleye uğraması nedeniyle ayrıldığım Sabancı Üniversitesi benim için her daim özel bir yere sahip olmaya devam edecek. Orada tanıştığım olağanüstü öğrencilerden özellikle Bürge Abiral’e, Rahime İsmetova’ya, Oya Nuzumlalı’ye ve Ayşe Şanlı’ya teşekkür ederim. İki araştırma bursu kazanan ve bu süre boyunca asistanlığımı fevkalade icra eden Zeynep Kaşlı’nın adını zikretmeden geçemem. Eski rektör Ayşe Kadioğlu, siyaseten çalkantılı bir dönemde üniversiteye özenle ve cesaretle yönelen bir doğruluk timsaliydi. Ve en önemlisi, aynı zamanda ha-

yattaki en yakın arkadaşlarım arasında saydığım meslektaşlarla Sabancı'da tanıştığım için çok şanslı sayıyorum kendimi. Ateş Altınordu, Çağla Aydın, Gürol Irzık, Sibel Irzık ve Ahmet Faik Kurtulmuş –özellikle “ev”den uzakta yazdığım şu iki yıl boyunca– rikkatleriyle ama bir o kadar da müstehzi yaşama sevinçleriyle güç verdiler bana. Düşünsel ve siyasi hususlarda (ve ötesinde) benim analitik ve ahlâki pusulam oldular.

Bu kitabı tamamlamak için gereken takat ve inancı, seçilmiş yakınlığın kesişen yollarla serpildiğini, ama mesafeler ve farklar karşısında asla yılmadığımı yıllar boyunca bana gösterenlere borçluyum biraz da. Bu seçilmiş aileme duyduğum şükranı ifade etmek mümkün değil: kelimelerle sihir yapan, henüz üniversitede, Widener Kütüphanesi'nin merdivenlerinde kafa kafaya verip hayat üzerine düşünürken bile hayaller, umutlar ve kanatlar üzerinde nasıl ihtiyatla yürüyeceğini bilen harika Amanda Schaffer; en sıkıntılı anlarımda beni güldürebilen ve (haklı olarak) anlam veremediği onca yıllık gecikme için beni payladıktan sonra nihayet dilediğince gururlanacak olan altın kalpli Cumhuriyet Kuşçuoğlu; hep özlemimi çektiğim o şefkatli, neşe saçan *bızdık* kız kardeşim, *kuyrigis* Nora Tataryan; gösterişsizce yaptığı onca yardım için Hilmi Luş; gerek yetenekleriyle gerekse bir kadının salt azmiyle neler başarabileceğini gösterdiği için daima ilham kaynağı olan Natalya Nesterova ve on bir yaşında tanıştığımızdan beri ailem olan, oğlumun teyzesi, kalbimi ve ruhumu bilen o bilge ve güzel kız kardeşim Ece Alakoç.

Ani hastalığı nedeniyle çok erken yaşta aramızdan ayrılmasından evvel onu gördüğüm son an da dahil olmak üzere her daim torunlarına düşkün bir büyükbaba ve kusursuz bir beyefendi olan Turan Alpan'ın, Bizimtepe'deki ahbablarına göstermek için kitabın bir nüshasını yanına aldığını hayal ediyorum. Hattarasımı ve bizden asla esirgemediği o hassas ve cömert ilgisi ni sevgiyle anacağım.

Ev ahalisine gelince, tercihleri isimsiz kalmaktan yana, ama tam da hayallerimdeki dünyayı benim için isimlendirmeye devam ediyorlar.

UMUDA SİPER OLMAK

Memleketi Rusçuk'ta idari işçi olan Nefiye, İstanbul'a ilk defa 2003'te geldi ve dadı olarak işe başladı. İnce ve atikti, başkalarının ona ayak uydurmasını zorlaştıran canlı adımlarla yürür, meteliğe kurşun atsa da son modaya uygun kıyafetler giyerdi. 2008 yılında kendisiyle tanıştığımda ellisine merdiven dayamıştı ve hâlâ dadılık yapıyordu. O aşamada içinde bulunduğu belirsiz hukuki durumdan, yani Bulgaristan-Türkiye sınırını sadece üç aylık oturma izni tanıyan bir turist vizesiyle geçmekten yılmıştı; vize süresi dolduktan sonra, devletin çıkardığı –ve süre aşımını başılsa da birkaç aydan fazla geçici oturma izni vermeyen– bir sonraki affa kadar kâğıtsız durumuna düşüyordu genelde. Vize hakkını kaybetmemek için sınırdan defalarca geçip dönmesine, çıkan her aftan yararlanmasına rağmen hâlâ izinsiz çalışmak durumunda kalıyordu.

Nefiye, gerek işverenlerinin kazak ve gömleklerini renklerine göre muntazaman istiflemesiyle, gerekse kendi resmî evrakları için hazırladığı dosyaları kılı kırk yarararak tasnif etmesiyle, düzen ve netlikten beslenen biriydi. Dolayısıyla bürokrasinin yapısal belirsizlikleri ve Türkiye'den oturma izni alma sürecinin o sonu kestirilemez vaatleri ve yarattığı hayal kırıklıkları iyice asabımı bozuyordu. Anlaşılmaz ve durmadan deği-

şen başvuru kriterleri belirleyen karmaşık bir bürokrasiyle başa çıkmak durumundaydı. Dahası, gece yarısından sonra elbisesini ütölemesini talep edebilen, saat 17.00'den sonra duşu kullanmasını yasaklayan sömürücü, sağı solu belli olmaz işverenleri vardı. Fakat bu zorlukların hiçbiri vatandaşlık alma umudunu –veya göçmenler arasındaki tabiriyle “kimlik” alma umudunu– söndürmedi.

2008-2012 yılları arasında, dört sene boyunca Nefiye'yle birlikte pek çok kuyrukta bekledim. Genelde şu nedenlerle bekleniyordu kuyruklarda: etnik Türk azınlıkların savunuculuğunu yapan Balkan göçmen derneklerinden birine dilekçe vermek, bir belgenin daha tercüme edilip noterce tasdiklenmesini sağlamak, bir kez daha geçici oturma izni tanıyan aftan yararlanmak için son başvuru tarihini kaçırmadan emniyet merkezine yetişmek ya da vatandaşlık başvurusu için şart koşulan iki senenin dolup dolmadığını öğrenmek üzere “gün sayımı” yapmak için İstanbul Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi'nde beklemek.

2011 yılında, kavurucu bir Temmuz günü, istisnai görünen bir af hakkında bilgi almak için Nefiye'yle birlikte Yabancılar Şubesi'nin önünde bir başka kuyrukta bekliyorduk. Tıpkı daha önce çıkan kısa süreli aflar gibi bu af da yine Nefiye gibi Türk kökenli olduğunu söyleyen Bulgaristanlılara tanınıyordu yalnızca. Fakat bu af, önceki aflardan farklı olarak, geçici oturma izninden fazlasını vaat ediyordu. Bu af, vize süresini geçiren, halihazırda kâğıtsız durumdaki Bulgaristan göçmenlerinin hızla vatandaşlığa geçmesini sağlayacaktı.¹

Senelerdir biriktirdiği evrakı gözden geçiren Nefiye bana dönüp şöyle dedi: “Bu sefer şu vatandaşlık işinin hallolacağını umuyorum. Sence de hallolacak, değil mi?”

---

1 Çıkan bazı aflar kamuya duyurulsa da, kimi afların bilgisi sadece göçmen ağlarında veya Bulgaristan'dan daha önce gelmiş göçmenlerin kurduğu az sayıdaki faal göçmen derneklerinde dolaşım halindeydi. Dolayısıyla çıkan afların gayriresmî düzensizliği ancak etnografik saha çalışmasının sağladığı yakınlık sayesinde fark edilebiliyordu. Afların bu gayriresmî düzensizliğini fark edebilmemi sağlayan tek şey sürekli olarak sahada bulunmamdı. Bu afların resmî bir görünürlüğü ve şeffaflığının olmaması, etnografik incelemeye o kadar yakın olmayan gözlemcilerin kaleme aldığı genel değerlendirmelerde neden bu aflardan söz edilmediği sorusunun da muhtemel açıklamasıdır.

Nefiye'nin umuda ilişkin sorduğu soruların yalnızca sorgulama değil, belli bir iddia da içerdiğini çoktan öğrenmiştim. Her şeyi gerektiği gibi yapıp yapmadığına dair bir şüpheyi gidermeye çalışmıyordu aslında – bir işe kalkışırken hep kendinden emin davranır, başkasından nadiren akıl isterdi. Daha ziyade o ümitvar duruşuna iştirak edip etmediğimi teyit etmek istiyordu. Bense devletin vaadinde bir bit yeniği olmasından endişe ediyordum. İzlenen yol örtük de olsa 1990'ların sonundan beri aynıydı: belli aralıklarla geçici aflar çıkarıp Bulgaristan'dan gelen yasadışı göçe göz yummak, ama Bulgaristan göçmenlerini vatandaşlığa geçmekten de caydırmak. O yıl sundukları fırsatta tuhaf bir şey vardı, o yüzden ben de farkında olmadan yanımda oyunbozanlık ettim. “Çok da umutlanmayalım bence – bu ülkede ne olacağını kestirebilen kimse var mı? Girdiğiniz bunca zahmetten sonra başvurunuzu geri çevirmek için kim bilir nasıl bir bahane bulacaklar?” Nefiye'nin camı sıkılmıştı ve gayet açık-sözlü biri olduğu için hoşnutsuzluğunu gizlemeye kalkmadı. “Umudumu kırma,” diye payladı beni. Bir aksilik çıkabileceğine o da katılıyordu katılmasına, “Ama,” demişti sözlerinin altını çizmesine, “sebat edersem sonunda o *kimliği* alacağım. Ne de olsa *soydaşım* ben”. Daha sonra Nefiye'nin kendini “soydaş” olarak tanımlamasının önemine daha ayrıntılı bir şekilde değineceğim. Şimdilik, Nefiye'nin beslediği umudun sağlam bir temele dayandığını belirterek bu kısa hikâyeyi sonlandırayım. Nefiye, bu son başvurusuyla gerçekten de vatandaşlığa geçti.

Vatandaşlık maceraları on yıldan fazla süren İsmigül ve ailesiyse çok daha ıstıraplı bir yoldan geçecekti. İsmigül, Bulgaristan'ın Razgrad şehrinde kimyagerlik yapıyordu. Şimdi İstanbul'da, haftanın altı günü ev hizmetlisi olarak çalışıyordu. Kendisiyle tanıştığımda kırk sekiz yaşındaydı ve kendisi, kocası, on iki ve on beş yaşlarındaki iki çocuğu adına birkaç defa vatandaşlık başvurusunda bulunmuştu. Geldikleri noktada İsmigül ve kocası “eş izni” alarak kaçak durumuna düşmemeyi başarmıştı. Etnik Türk göçmenlerin, çocuklarını okula yazdırarak elde ettikleri oturma izniydi bu. Türk kökenli olduklarını kanıtlayabilenler, diğer bütün göçmenlerin doldurması gere-

ken asgari süre olan beş yılda değil, iki yıllık kesintisiz oturum süresini doldurdıklarında vatandaşlığa başvurmaya hak kazanabiliyordu. İsmigül ve kocası vatandaşlığa başvurmak için gerekli gün sayısını doldurduklarını umuyordu. Gelgelelim eş izni almanın da birtakım zorlukları vardı. Bu izinler, başvuranların çocukları üzerinden verildiği için ve çocuklar da yaz tatillerinde okula gitmedikleri için, oturum kayıtlarında her zaman kesintiler oluyordu.

İsmigül, kocası ve ben, onun başvuru sürecinin son aşaması olduğunu umduğu kuyrukta beklerken, bir önceki durağımız olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın toplum merkezindeki yetkililerin onayını alabildiği için keyfi yerindeydi İsmigül'ün. Söz konusu merkezde genelde başvuru sahiplerinin Türkçe yeterlilikleri ölçülüyordu, ama İsmigül “aşlında kim olduğu” fark edildiği için halinden memnundu. Her ikimiz de olay sırasında orada olmamıza rağmen o gururlu anını bana ve kocasına yeniden anlatmıştı. Şimdi, kuyrukta bize katılan bir başka Türk göçmene, onu da bu umutlu bekleyişe dahil edercesine şöyle diyordu: “Memur dil sınavına sokmadı beni. Bizi dil sınavından muaf tuttu. Bir şey diyeyim mi sana, kapıdan girer girmez kim olduğumuzu çözdü. Yürüyüşümüzden, oturup kalkışımızdan, giyinişimizden, yüz ifadelerimizden anlıyorlar. Bundan sonraki işlerin de yolunda gideceğine dair bir umut var içimde.”

Başımı onaylarcasına salladım ve bu kez, benden gelebilecek herhangi bir yorumla “umudu kırılmasın” diye çekincelerimi kendime sakladım. Gelgelelim işler –en azından ilk başta– yolunda gitmedi. İsmigül'ün dosyasını inceleyen memur belgeleri tek tek gözden geçirirken gözle görülür bir şekilde hoşnutsuzdu. Sonunda, sıra Türklüğü kanıtlamak için gerekli olan o kritik *soy belgesine* geldiğinde sinirle ellerini kaldırıp şöyle dedi: “Çok fazla imla farklılığı var burada. Türkçe çeviride farklı, Bulgarca belgede farklı yazılmış kelimeler. Bu dosyayı işleme koyamam. Her bir belgedeki her bir ismin tıpatıp birbirini tutması lazım.”

Vapurla İstanbul'un Asya yakasına geçerken, boşa giden bir günün ağırlığıyla hüsrana uğramıştı İsmigül – önemli bir mikta-

rı hem Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da hem de İstanbul'da noterden geçen belgelere harcanan paralar da cabası. "Para işini halletsek bile Bulgaristan'a dönüp her şeye baştan başlamaya nasıl vakit bulacağım ki? Bekleyip duruyoruz. Bu çocukların dönmemesine imkân yok. Gel gör ki... Ne vatandaşlık var ne çalışma izni. Bizim de damarlarımızda Türk kanı akıyor," diye isyan etti.

Aidiyet iddiasını temellendirmek için çabucak ırksal kimliğe atıf yapmak İsmigül'e özgü bir durum değildi. Diğer kâğıtsız göçmenlerden farklarını yetkililere anlatmak için Bulgaristanlı göçmenlerin sıkça başvurduğu bir stratejiydi bu. "Bir keresinde yüzlerine söyledim," dedi İsmigül. "Filipinliler şimdi çalışma izni alıyorlar," dedim Yabancılar Şubesi'ndeki memura. Pe ki biz niye alamıyoruz? Türk'üz biz," diye yakındı, kızgınlığını bu kez bana karşı dillendirerek. "Ama işte böyle şeyleri fazla sorgulayamıyorsun. Çünkü fazla konuşursan onlar [polisler] da hemen 'Uzun etme, yeter! Seni sınır dışı ediyoruz,' diyebilirler."

İsmigül, üç ay içerisinde bütün belgeleri yeniden hazırlayıp imla farklılıklarını düzeltmişti. Fakat gözden geçirilmiş başvuru belgelerini ibraz ettiğinde ailesinin başvurusu bir kez daha reddedildi. En son aşamada, oturum izni almak için eş izninin artık geçerli bir statü olmadığı söylendi onlara. Mevzuattaki bu beklenmedik (ve önceden duyurulmamış) değişiklik özellikle sinir bozucuydu, çünkü 1964/403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nda yapılan bir başka önemli değişiklikle çelişiyordu: 2009 yılına dek Türk kökenli göçmenlerin zorunlu oturum süresi daha kısayken, 2009'da çıkan gözden geçirilmiş (2009/5901 sayılı) Vatandaşlık Kanunu, vatandaşlık şartlarını kısmen eşitlemek suretiyle yasadaki etnisiteye dayalı aleni tarafdırlıkları ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Ki bu da İsmigül ve ailesinin, daha önce doldurmaya çalıştıkları o iki yıllık süreyi değil, tıpkı Türk olmayan diğer göçmenler gibi beş yıllık kesintisiz bir oturum süresini doldurmaları gerektiği anlamına geliyordu. Ama –bu kez kuyrukta beklemek yerine– cümbür cemaat piknik yaptığımız bir gün, umudunu öyle kolay yitirmeyeceğini söy-

ledi İsmigül: “Beni bilirsin, hemen pes etmem öyle. Ki zaten anladım ben durumu, müdür bizi anladı, hissettim. Yardım etmeye çalışan kuzenime, doktor olan hani, ‘Ben de elbette böyle vatandaşları tercih ederim,’ dedi.” Sözlerine şöyle devam etti İsmigül: “Tabii ki oradan buradan gelenleri değil, bizi istiyor.”

İsmigül’ün ailesi vatandaşlığa, hayatlarına onca zaman yön vermiş o arzu nesnesine nihayet erişene kadar birkaç af ve üç sene daha geçti. Fakat İsmigül ve başka göçmenlerin umudunu kırılğan kılan şey bürokratik süreçlerin belirsizliği ve zorluğu değil sadece. Onların umudunu güvencesiz kılan şey, tanıştığım pek çok göçmenin nihayetinde elde ettiği vatandaşlık statüsünün kendi içinde taşıdığı vaatleri yerine getirip getiremediğine dair soruydu aynı zamanda.

* * *

Elinizdeki kitap İsmigül, Nefiye ve başka Bulgaristanlı göçmenlerin beklenti ile belirsizlik, ayrıcalık vehmi ile reddediliş arasında durmadan mekik dokuyuşlarının izini sürerek günümüz Türkiye’sinde göçmenliğin radde ve sınırlarını, aidiyet duygusunun çerçevesini keşfe çıkıyor. Tasvir ettiğim kırılğan umudu belirleyen tereddütler, Spinoza’nın ([1677] 2000) tanımıyla, “insanın edimde bulunma yetisini geliştiren veya körelten zihni yalpalamalar”dan ibaret değil. Bulgaristanlı göçmenlerin vatandaşlığa geçme umudu, Marksist kültür teorisyeni Raymond Williams’in o isabetli tabiriyle, aynı zamanda “müşterek bir duygu yapısı”dır – toplumsal sınıflar arasında farklılık gösteren ve göçmenlik bürokrasisi, göçmenlik yasaları ve bunların temel aldığı farklılaştırma kıstaslarınca şekillenen bir duygu yapısı.

Her ne kadar bazı insanlar başkalarına kıyasla daha umutlu bir mizaca sahip olabilseler de, benim bir duygu olarak umuda yaklaşımım, duyguları kişinin içinde zuhur eden ruh halleri olarak ele almak üzerine kurulu değil. Umudun tarihsel, politik ve hukuki üretimini kavrayabilmek için duygu antropolojisi üzerine yapılmış klasik akademik çalışmaların izinden gi-